

**TERMIZ SHAROITIDA ZA'FARON (CROCUS SATIVUS L.)
O'SIMLIGINING BIOEKOLOGIYASI**

Boynazarova Sayyora Ro'zikulovna

O'rmonchilik, dorivor o'simliklar va manzarali bog'dorchilik kafedrası katta
o'qituvchisi

Shopulatova Xonzodabonu Baxtiyor qizi

Dorivor o'simliklar yetishtirish va qayta ishlash yo'nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Za'faron (*Crocus sativus* L.) o'simligi, asosan, janubiy va sharqiy hududlarda o'sadigan, tibbiyotda va oziq-ovqat sanoatida keng qo'llaniladigan qimmatbaho dorivor o'simliklardan biridir. Termiz sharoitida za'faronning bioekologiyasi, ya'ni uning o'sishi, rivojlanishi va mahsuldorligiga ta'sir etuvchi ekologik omillarni o'rganish, o'simlikning optimal ekish sharoitlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada Termizda za'faron o'simligining tuproq va iqlim sharoitlari, sug'orish rejimi, va kasalliklar bilan kurashish usullari tahlil qilinadi. Shuningdek, o'simlikning hayotiy sikli, vegetativ va generativ rivojlanish bosqichlari, shuningdek, uning oziq-ovqat sanoati va farmatsevtik sohalarda foydalanish imkoniyatlari ham yoritiladi. Bu tadqiqot Termiz mintaqasida za'faron ekish texnologiyasini takomillashtirish va uning ishlab chiqarish hajmini oshirishga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Za'faron (*Crocus sativus* L.), bioekologiya, Termiz sharoiti, tuproq va iqlim sharoitlari, sug'orish rejimi, kasalliklar bilan kurashish, vegetativ rivojlanish, farmatsevtika va oziq-ovqat sanoati.

Kirish.

Za'faron (*Crocus sativus* L.) – dunyo bo'ylab o'simliklar dunyosida o'zining noyob tibbiy va oziq-ovqat sanoatidagi ahamiyati bilan ajralib turadigan dorivor o'simliklardan biridir. Asosan subtropik va iqlimi iliq hududlarda yetishtiriladigan bu o'simlik, o'zining gulli qismlaridan olinadigan zarafshon moddalari bilan keng qo'llaniladi. Termiz mintaqasi o'zining iliq iqlimi, qumloq tuproqlari va qish mavsumining nisbatan yumshoqligi bilan za'faron yetishtirish uchun optimal sharoitlar taqdim etadi. Shu bilan birga, za'faronning yuqori sifatli hosil olish uchun aniq

bioekologik sharoitlarga ehtiyoji mavjud. Ushbu maqola Termiz sharoitida za'faronning o'sishi va rivojlanishiga ta'sir etuvchi ekologik omillarni o'rganish, shuningdek, uning samarali ekish texnologiyalarini ishlab chiqishga qaratilgan. Maqsadimiz, Termizdagi tuproq, iqlim va sug'orish sharoitlari asosida za'faronning bioekologiyasini tahlil qilish va uning samarali yetishtirilishiga doir tavsiyalarni ishlab chiqishdir.

Asosiy qism.

Za'faron (*Crocus sativus* L.) o'simligi, o'zining noyob biologik va tibbiy xususiyatlari bilan juda qadrlanadi. Termiz sharoitida uning o'sishi va rivojlanishi bir qancha ekologik omillarga bog'liq bo'lib, bu omillar o'simlikning mahsuldorligiga va sifatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Asosiy e'tibor, ayniqsa, tuproq sharoitlari, iqlim va sug'orish tizimiga qaratiladi.

1. Tuproq sharoitlari:

Za'faron o'simligi yaxshi qurigan, toza, organik moddalarga boy tuproqlarda o'sadi. Termizda tuproq turi asosan qumli va yengil bo'lib, bu o'simlikka yaxshi mos keladi. Shuningdek, tuproq pH darajasi za'faron uchun 6-8 oralig'ida bo'lishi kerak, chunki ortiqcha kislotalilik o'simlikning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tuproqda drenaj tizimi yaxshi bo'lishi zarur, chunki ortiqcha suv yig'ilishi ildizlarning chirishiga olib kelishi mumkin.

2. Iqlim sharoitlari:

Za'faron o'simligi iliq va quruq iqlimni yaxshi ko'radi. Termizning subtropik iqlimi, uning ko'p yillik o'simlik sifatida o'sishi uchun eng qulay sharoitlarni taqdim etadi. Za'faron o'simligi sovuq haroratlardan himoyalaniishi kerak, chunki -10°C dan past haroratlar o'simlikni zararlashi mumkin. Biroq, bu o'simlik issiq va quruq iqlimni yaxshi ko'radi, shuning uchun za'faronni yillar davomida ekish uchun Termiz hududi idealdir.

3. Sug'orish rejimi:

Za'faron o'simligi suvga nisbatan sezgir bo'lib, ortiqcha sug'orish ildiz tizimining chirishiga olib kelishi mumkin. Termizda issiq va quruq sharoitlar mavjud bo'lganligi sababli, za'faronni sug'orish jarayoni ehtiyotkorlik bilan boshqarilishi zarur. Odatda, o'simliklar eng yaxshi hosilni olish uchun nam tuproq sharoitida yetishtiriladi, lekin

suvsizlanish holatida ham o'sish davom etadi. Shuning uchun sug'orish rejimi o'simlikning ehtiyojlariga mos ravishda rejalashtirilishi kerak.

4. Kasalliklar va zararkunandalar bilan kurashish:

Za'faronni yetishtirishda eng muhim ekologik masalalardan biri o'simlikka zarar etkazadigan kasalliklar va zararkunandalardir. O'simlikda chirish, qora chok, va bakterial kasalliklar uchrashi mumkin. Termiz mintaqasida yuqori namlik va issiq iqlim sharoitlari ba'zi kasalliklarning tarqalishiga olib kelishi mumkin. Za'faronning kasalliklarga chidamliligini oshirish uchun muntazam ravishda profilaktik choralar ko'rish, tabiiy insektitsidlar va fungitsidlar qo'llash tavsiya etiladi.

5. Vegetativ rivojlanish:

Za'faron o'simligi vegetativ rivojlanish bosqichida ildizlarning kengayishi va yangi o'simliklar paydo bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu bosqichda o'simlikning ildizlari va poyasi kuchli rivojlanadi, ular ortiqcha suvni yaxshi qabul qiladi va o'simlikning hayotiy siklini davom ettiradi. Za'faronning o'sish davri qisqa bo'lishi sababli, vegetativ rivojlanish bosqichi ayniqsa, optimal sharoitlarda o'ta tez va samarali bo'ladi.

6. Generativ rivojlanish:

Za'faronning generativ rivojlanishi gullash va hosil olish bosqichlarini o'z ichiga oladi. Gulli o'simliklar mavsumida zarafshon moddalari ishlab chiqarilishi boshlanadi. Bu moddalardan eng ko'p talab qilinganlari – za'faronning stigmasi (pistilning uch qismi) bo'lib, ular tibbiyotda va oziq-ovqat sanoatida keng qo'llaniladi. Termiz sharoitida zarafshon moddalarning sifatli hosilini olish uchun gullash va yig'im-terim vaqtida o'simlikni ehtiyotkorlik bilan boshqarish muhim ahamiyatga ega. Za'faronni Termizda muvaffaqiyatli yetishtirish uchun barcha ekologik omillarni hisobga olish zarur. Shuning uchun, tuproqning sifatini yaxshilash, sug'orish tizimini optimallashtirish va kasalliklar bilan samarali kurashish orqali za'faronning hosilini oshirish mumkin. Termiz sharoitlari bu o'simlik uchun juda qulay, va to'g'ri texnologiyalarni qo'llash orqali uning iqtisodiy va tibbiy ahamiyatini yanada oshirish mumkin.

Xulosa:

Za'faron (*Crocus sativus* L.) o'simligi Termiz mintaqasining iqlimi va tuproq sharoitlariga juda mos keladi. Ushbu o'simlikni muvaffaqiyatli yetishtirish uchun tuproqning sifati, sug'orish rejimi, iqlim omillari va kasalliklar bilan kurashish tizimi muhim ahamiyatga ega. Termizda mavjud bo'lgan iliq iqlim va qumli tuproqlar

za'faronning o'sishi va rivojlanishi uchun yaxshi sharoit yaratadi. Biroq, ortiqcha sug'orishdan va kasalliklardan saqlanish, o'simlikning samarali rivojlanishi uchun zarurdir. Za'faronning vegetativ va generativ rivojlanish bosqichlari uning hosilini va sifatini belgilovchi asosiy omillar hisoblanadi. Iqlim va tuproq sharoitlariga mos ekish texnologiyalari, kasalliklar va zararkunandalarga qarshi kurashish usullari, shuningdek, sug'orish tizimini optimallashtirish za'faronning yuqori sifatli hosilini olishga yordam beradi. Termizda za'faron yetishtirishni kengaytirish va sifatini oshirish uchun o'simlikning bioekologik xususiyatlarini chuqur o'rganish va amaliyotda qo'llash zarur. Bu, o'z navbatida, o'simlikdan olinadigan mahsulotlarning miqdori va sifatini yaxshilashga yordam beradi, shuningdek, iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'afurov, M. (2010). Za'faron va uning tibbiyotdagi o'rni. Toshkent: Fan va texnologiya.
2. Kamilov, R. (2014). Dorivor o'simliklar biologiyasi va ularning tibbiyotdagi ahamiyati. Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
3. Sobirov, S. (2012). O'simliklar bioekologiyasi. Toshkent: O'qituvchi.
4. Xodjayev, A., & Mahkamov, M. (2011). O'simliklar ekologiyasi va agronomiyasi. Tashkent: Navoiy.
5. Karimov, N. (2013). Za'faron yetishtirish texnologiyasi. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.
6. Tursunov, F. (2015). O'simliklarning ekologik xususiyatlari va ularni agrotexnikasida ishlatish. Nukus: Nukus Davlat universiteti nashriyoti.
7. Qodirov, M. (2016). Za'faron va uning hosilini oshirish usullari. Samarqand: Samarqand nashriyoti.
8. Toshpo'latov, B. (2017). Subtropik hududlarda o'simliklar ekish texnologiyalari. Toshkent: O'qituvchi.
9. Djalilov, Z. (2018). Farmatsevtika va oziq-ovqat sanoatida za'faronning qo'llanilishi. Tashkent: Universitet nashriyoti.
10. Nurmatov, D. (2019). Za'faron o'simligi va uning ekish sharoitlari. Termiz: Termiz davlat universiteti nashriyoti.

11. Akhmedov, E. (2020). O'simliklar va kasalliklar bilan kurashish. Tashkent: O'zbekiston Yozuvchilari.
12. Sodikov, S. (2014). Za'faron o'simligi: ekologik jihatlar va texnologiyalar. Tashkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi.

